

дело изузетно је не само по својој надасве занимљивој садржини, научној акрибији и неспорном књижевном таленту са којом је она обрађена, већ и по томе што „велике теме“ модерне медијевистике укључује у промишљање наше сопствене, узбудљиве и неизвесне стварности.

Др Даница Појовић
Научни саветник (у пензији)
Балканолошки институт САНУ
dama.porovic@yahoo.com

UDC 930.85"04/14"(049.32)
73/75"04/14"(049.32)

Примљен: 24. фебруара 2026. године
Прихваћен: 24. јуна 2026. године

КРЕАТИВНА СИНТЕЗА ДУБРОВАЧКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

– Пред новим издањем *Историје дубровачке књижевности* –

(Злата Бојовић, *Историја дубровачке књижевности* (прир. Бранко Летић),
Антологијска едиција ДЕСЕТ ВЕКОВА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ, књига 185,
Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 2025, стр. 346)

Издање *Историје дубровачке књижевности*, академика проф. др Злате Бојовић, у XVI колу едиције Десет векова српске књижевности Издавачког центра Матице српске, представља „синтезу свеукупне књижевности старог Дубровника – од уводних основа у средњем веку, богатог стваралаштва у епохама хуманизма, ренесансе и барока, до свршетка у епоси просвећености – која у свом развојном луку прати историју Дубровачке републике од њеног политичког и економског успона половином 15. века па све до њеног пада 1808. године“. Наведени цитат преузет је из уводне студије приређивача рукописа, академика, проф. др Бранка Летића (под насловом „Велика синтеза дубровачке књижевности“), у којој су на примјеран начин представљене свеукупне вриједности овога дјела. Након тога, у ово издање је уврштен интегрални текст *Историје дубровачке књижевности*, на основу употређивања првог издања из 2014. године у редовном колу Српске књижевне задруге (књига 711), као и текстолошких уједначавања са поновљеним другим (2015) и трећим издањем (2019) у „дивот опреми“ код истог издавача, тако да је у овој едицији књига практично објављена према овом трећем наведеном издању Српске књижевне задруге. У међувремену је 2017. године урађено и четврто и то преведено издање ове књиге на руски језик (Белград–Москва–Тјумен–Воронеж, преводилац Иван Пријма). Најновије Матицино или пето издање *Историје дубровачке књижевности* у складу са уређивачким стандардима Едиције сачињено је из више пратећих текстова, као што су „Белешка о писцу“, „О овоме издању“, приређивачке напомене, као и из репрезентативног текста написаног о овој књизи, аутора проф. др Славка Петаковића, „Кристализација искуства и традиције“.

Издање *Историје дубровачке књижевности*, академика проф. др Злате Бојовић, представља велико финале српске науке о књижевности и посебно књижевне

историографије усмјерене на изучавање ренесансног и барокног раздобља (од XV до почетка XIX вијека) на јужнословенским просторима, које је припадало својим значајним дијелом и историји српске књижевности и културе у њеном готово миленијумском трајању. Познато је да је први релевантан преглед књижевности старог Дубровника урадио Стојан Новаковић у оквиру цјеловите *Историје српске књижевности* (1869¹, 1871²), а да је прву самосталну књигу у форми прегледа или историје књижевности старог Дубровника урадио дубровачки Србин католичке вјере, дум Иван Стојановић, под насловом *Дубровачка књижевност* (1900). Неопходно је поменути и Павла Поповића и његов *Преглед српске књижевности* (1909) у коме је књижевност која је стварана на простору старог Дубровника добила до тадашњу најпотпунију интерпретацију и књижевноисторијску периодизацију, а сагледана је као трећи сегмент историје старије српске књижевности, уз „Стару књижевност“ и „Народну књижевност“, под насловом „Средња (Дубровачка) књижевност“. У потоњој српској истраживачкој традицији, заснованој на темељима Павла Поповића, посебно издвајамо имена Петра Колендића, Драгољуба Павловића, Мирослава Пантића, Злате Бојовић и Бранка Летића, као и актуелно присуство читавог низа млађих истраживача који су потекли из ове драгоцјене и свакако најбоље организоване књижевноисторијске школе у српској науци о књижевности. Напореда са наведеним књижевноисторијским приступом, такође и у српској историографији је формирана значајна истраживачка школа средњовјековне и касније традиције на простору Далмације и Боке Которске, а највише Дубровачке републике. Указујемо и на имена српских историчара, истраживача архивске грађе старог Дубровника, Михаила Динића, Милана Решетара, Јорја Тадића и Радована Самарџића.

Кад је ријеч о књижевној историографији, значајна је и улога Јована Деретића који је као писац интегралне историје српске књижевности, у распону дугом готово десет вијекова, у трећем издању *Крајње историје српске књижевности* (Нови Сад, 2001), а потом и у проширеном издању ове књиге 2002. године, сагледао дубровачко-приморску књижевност у поглављу „Старија штокавска књижевност“, са поднасловом „Приморска ренесанса и барок“, као дио српске традиције и „контактну област“ између различитих традиција јужнословенских народа, а прије свега између Срба и Хрвата.

Важно је имати у виду да су у посљедњих стотињак година у оквиру хрватске књижевне историографије урађене публикације *Повијести хрватске књижевности* Бранка Водника (1913), Миховила Комбола (1944, 1961), Марина Франичевића, Фрање Швелеца и Рафе Богишића (1974), као и Слободана П. Новака (2004); у којима је ово књижевно стваралаштво посматрано као искључиви дио хрватске традиције.

Књижевноисторијска концепција Злате Бојовић заснована је на хронолошком смјењивању стилских формација, књижевних епоха средњег вијека, хуманизма, ренесансе и барока, просвјетитељства, као и репрезентативних писаца и дјела који су стварали у раздобљу од средине XV до почетка XIX вијека. Кад је ријеч о словенској традицији у приморским областима у средњем вијеку, Злата Бојовић наглашава чињеницу да су „најстарије средњовјековне штампане књиге намењене дубровачким читаоцима објављиване ћирилицом“. Радило се о црквеним и богослужбеним књигама, које су углавном стизале из српских штампарија, попут штампарије Божицара Вуковића у Венецији, штампарија у Горажду и Рујну. Као прва ћирилична књига која је штампана у Венецији у издању Франа Ратковића Мацаловића 1512. године наведено је дјело *Офичје (Служба) блажене дјеве Марије и*

петнаест молитава „Свете Бригиде“. Друго ћирилично издање је штампано 1571. године а представљало је превод једног молитвеника са латинског језика *Обличје блажене Госпође*.

Хуманистичка епоха која се остварила у Дубровнику од средине XV до почетних деценија XVI вијека сагледана је из више перспектива, а „представља прво велико и вредно поглавље дубровачке књижевности“, које је у практичном погледу допринијело „утемељивању дубровачке књижевности уопште“ (З. Бојовић). У поетичком смислу сагледане су карактеристике стваралаштва на претежном латинском, али и на народном језику, на одлике хуманистичке универзалности и културе, на хуманистички ерудитизам, те на значај научне прозе као претежног вида стварања у овоме раздобљу. У књижевноисторијском погледу сагледане су двије генерације хуманистичких писаца у граду Дубровнику. Прву су чинили писци хуманистичке прозе Циво Гучетић и Франо Луцо Гундулић, затим историчари Феликс Петанчић и Лудовик Цријевић Туберон, као и Ђорђе Драгишић. Другу генерацију хуманиста чинили су Карло Пуцић, Илија Цријевић, Јаков Бунић и Дамјан Бенешич, а красило их је у поетичком погледу искорак према хуманистичком платонизму и укрштање хуманистичких са новим ренесансним идејама.

Епоху ренесансе у Дубровнику могуће је пратити већ од треће деценије XV вијека, „почевши од најстаријег сачуваног репрезентативног фрагмента – три непотпуна двоструко римована дванаестерца у запису Џона Каличевића из 1421. године, ћирилицом, *Сада сам остварљен срид морске ћучине...*“ (З. Бојовић). Ренесансна епоха је трајала током читавог XVI вијека. Указано је на поетичке и жанровске одлике ове епохе, најприје у првом периоду који је био у знаку лирског стваралаштва „раног петраркизма“, а чинили су га „страмботисти“, попут Шишка Менчетића, као и „бембисти“, попут Џора Држића. Други период ренесансе био је у знаку жанровског проширивања према драмским формама. Такве су митолошка и пасторална еклога, побожна драма, фарса, пасторално-рустикална еклога, ерудитна комедија и трагедија. У том раздобљу су издвојени следећи аутори: Мавро Ветрановић, Никола Наљешковић, Марин Држић и Никола Димитровић. У трећем периоду ренесансе долази до изражаја лирско пјесништво Динка Рањине и Антуна Сасина. На италијанском језику стварали су Савко Бобаљевић и Михо Моналди. Прераде античких трагедија, као и оригиналне лирске пјесме проналазимо у дјелима Доминка Златарића, а поетички и научни трактати дошли су до изражаја у дјелу Николе Гучетића.

Нарочито је у овоме сегменту *Историје дубровачке књижевности* дошао до изражаја аналитички приказ живота и књижевног рада појединих запажених писаца ренесансног раздобља. Указујемо на изузетне студије о Шишку Менчетићу, Џору Држићу, Мавру Ветрановићу, Николи Наљешковићу, а посебно на обимну студију о Марину Држићу (1508–1567), у којој је указано на његово породично поријекло, школовање, живот и рад, те разнолико књижевно дјело. У средишту пажње је била Држићева младалачка петраркистичка лирика, као и обимни драмски опус који чини укупно дванаест текстова: пасторале *Тирена*, *Венера* и *Агон*, *Плакир и вила*, фарса *Новела од Станца*, ерудитне комедије *Помеј*, *Дундо Мароје*, *Пјерин*, *Џухо Крјетиша*, *Скуј*, *Манде*, *Аркулин*, те трагедија *Хекуба*.

Барокна епоха у књижевности старог Дубровника трајала је током читавог XVII вијека и била је у знаку „словинства“, као и поетичких стилова „маринизма“ и „претизма“. Рани барок био је обиљежен стваралаштвом тројице писаца: Хорација Мажибрадића, Стијепа Ђурђевића и Паскоја Примовића. Успон барокне књижевности био је у знаку епског и драмског пјесништва Цива Гундулића, Цива Бунића и Џона Палмотића. Други период барокне епохе до 1667. године и великог

земљотреса у Дубровнику био је у знаку Вица Пуцића и Владислава Менчетића, а после је 1667. године у знаку књижевног рада Јакете Палмотића, Николе Бунића, Бара Бетере. Сагледани су посебно текстови „анонимних комедија“, да би крај барокне епохе био у знаку изузетног стваралаштва Игњата Ђурђевића.

Нарочито је у истраживању барокне епохе дошао до изражаја аналитички приказ живота и књижевног рада неколико најзначајнијих писаца: Хорација Мажибрадића, Стијепа Ђурђевића, Џива Бунића, Џона Палмотића, аутора драме *Павлимир* (изведене 1632), те Паскоја Примовића, који је писац прве датиране мелодраме у Дубровнику *Еурипиде* (штампане 1617), као и Игњата Ђурђевића, који је важио за једног „од највећих и најсвестранијих писаца дубровачке књижевности, песник, биограф, историчар, драмски писац, преводилац“ (З. Боловић). Међу свима њима, свакако изузетно мјесто заузела је студија посвећена личности и књижевном дјелу највећег барокног pjesника старог Дубровника, Џива Гундулића (1589–1638). „По суду књижевне историје сматра се најбољим писцем словенског барока“ (З. Боловић). При томе је истакнуто да „ни један дубровачки писац није у толикој мери био миљеник својих савременика и следбеника и ни један није имао срећу да велику славу доживи још за живота“ (З. Боловић). Посебна аналитичка пажња посвећена је Гундулићевим дјелима, од књиге *Пјесни њокорне краља Давида* (1621) у којој је урађен препјев седам покајничких псалама, па све до три велика књижевна дјела: религиозно-рефлексивног спјева *Сузе сина размејноћа* (1622), пасторале *Дубравка* (1628), као и историјског спјева *Осман* који је остао у рукописној заоставштини и у незавршеном облику, али спада у ред најбоље написаних умјетничких епова у европским књижевностима тога времена. Указано је и на десет раних мелодрама, које су написане и изведене до 1620. године, а само четири од њих су сачуване: *Галатеја*, *Дијана*, *Армида*, *Посвећилишће љувено*, *Прозерпина ујабљена*, *Черера*, *Клеопатра*, *Аријадна*, *Агон*, *Кораљка од Шира*.

Завршну цјелину у *Историји дубровачке књижевности* Злате Бојовић представља епоха просвјетитељства у XVIII и на почетку XIX вијека. У поетичком смислу је сагледана кроз укрштање каснобарокне традиције и аркадског академизма, а потом и кроз развој пуног просвјетитељства. Први период је био у знаку француског просвјетитељства, подједнако проз прераде Молијерових комедија, али и кроз просвјетитељски енциклопедизам и ерудитизам. У том раздобљу су издвојена имена следећих аутора: Марина Тудишевића, Франа Соркочевића, Тимотеја Глеђа, Сара Цријевића, Ђорђа Башића, Себастијана Сладе-Долчија, Ивана Матијашевића и др. Други просвјетитељски период сагледан је кроз два паралелна тока „побожне“ и „пригодне“ књижевности која су сачињавали бројни аутори: Андро Паоли, Марија Димитријевић Бетера, Лукреција Богашиновић Будмани, Аница Бошковић, Никола Марчи. Предромантичарске одлике сагледане су кроз интересовање за народну књижевност у записима Јозе Бетондића и Ђуре Фериха. Завршни период просвјетитељске епохе био је у знаку стваралаштва Мара Златарића, Антуна Путице, Пијерка Соркочевића, Марка Бруеровића, као и кроз лексикографски рад Јоакима Стулића и Франческа Апендинија.

У интерпретативном и методолошком погледу *Историја дубровачке књижевности* академика, проф. др Злате Бојовић, заснована је на поузданим изворима, на квалитетном тумачењу, као и на битним сазнањима поетике и историје књижевности, те на добром истраживању грађе и досадашње рецепције овога драгоцјеног раздобља књижевности у историји српског као и цјелокупног јужнословенског поднебља. На основу изложеног можемо закључити да приказано издање на квалитетан начин доприноси успостављању јединственог погледа на српску књижевност у њеном вишевијековном трајању. Објављена *Историја дубровачке књижев-*

носії представља креативну синтезу, изузетан научни рукопис и аналитичку монографију, а самим тим и највеће достигнуће српске књижевне историографије посвећене истраживању књижевности старог Дубровника, као и један од најупечатљивијих и најбољих примјера међу до сада написаним историјама српске књижевности.

Др Горан М. Максимовић

Филозофски факултет

Универзитет у Нишу

goran.maksimovic@filfak.ni.ac.rs

UDC 821.163.41.09"14/17"

<https://orcid.org/0000-0003-0325-2513>

Примљен: 16. децембра 2025. године

Прихваћен: 24. јуна 2026. године

ПЕЈЧИЋЕВ ТЕМЕЉ И УЗОРИ

(Јован Пејчић, *Темељ, узори, ослонци: Расправе, ојлеги, осврћи*, Прометеј, Нови Сад 2025, стр. 326)

Као увод у своју збирку књижевнонаучних радова из 2025. године под насловом *Темељ, узори, ослонци, Расправе, ојлеги, осврћи* понудио је Јован Пејчић „Начела науке о књижевности“ односно један предлог за њено „Разврставање“, чија прва верзија потиче још из 1994. године. У овом кратком осврту Пејчић назначава три „темељна начела науке о књижевности“, која су „уско повезана, упућена једно на друго, у сталном садејству“, а чији се узајамни односи разликују од случаја до случаја, те превага једнога над друга два опредељује дотични случај у подручје одређене књижевнонаучне дисциплине. Ако је „начело афирмације“, односно „негације“ доминантно, онда је то књижевна критика. Уколико преовлађује „начело актуализације“ или „неутрализације“, онда је то књижевна историја или компаративистика. „Начело проблематизације“ или „канонизације“ влада у теорији књижевности. Наведена начела најављују начелне поступке које ће Пејчић комплементарно и доследно примењивати у својим радовима у овој књизи.

Прва половина ове Пејчићеве књиге посвећена је најпре његовом духовном и књижевном утемељењу у сакралном песништву и говорништву код Срба, па потом – и његовом личном саображавању узорним начелима књижевне критике код Недића, Скерлића, Исидоре Секулић и Винавера, односно Лазе Костића, као и принципима књижевне историје код Милана Кашанина. То је главни део књиге, ту је откривен најпре пишчев „темељ“ па затим и „узори“ за његову наδοградњу. Друга половина књиге је посвећена трајним „ослонцима“ за ту даљу Пејчићеву личну књижевну изградњу.

Први одељак ове монографије утврђује онај насловни „темељ“ на којем Јован Пејчић као књижевни критичар, историчар и антологичар гради своје схватање литерарно-естетских вредности не само српске него и светске књижевности. Када истиче трајно дејство српске средњовековне књижевности, пре свега њених жанрова молитве, сакралне поезије и беседништва, он указује и на шири књижевни кон-